

УДК 378.1.015.324

Фокшек А.В.

**КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ УПРАВЛІННЯ
ПРОФЕСІЙНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

Постановка проблеми. Донедавна вища педагогічна школа, яка є однією з визначальних інституцій відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури народу, була, в основному, зорієнтована на засвоєння певного рівня інформації, на оволодіння деякою сукупністю вмінь і навичок. Практика показує, що оволодіння студентами певною сумою знань, засвоєних у процесі професійної підготовки, ще не детермінує повністю готовності до ефективної діяльності. Студент, який

досконало володіє фаховими знаннями, часто не вміє визначати стратегію і тактику навчання, його організаційно-управлінські умови.

Характерними рисами сучасного вчителя мають стати глибокі знання зі своєї спеціальності у поєднанні з методичною майстерністю, з сучасним науково-педагогічним мисленням, почуттям нового, готовністю до постійної самоосвіти, самоаналізу та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнюючи праці, в яких розкрито ці питання, можна виділити кілька напрямів наукових досліджень: розкриття загальних основ розвитку професійної культури (Н.Крилова, Н.Ничкало, Т.Саломатова, О.Смірнова, Г.Соколова та ін.); вивчення основних проблем формування особистості вчителя як суб'єкта діяльності, цілісності його професійно-педагогічної підготовки (В.Бондар, С.Гончаренко, В.Гриньова, І.Зязюн, Н.Кичук, В.Кравець, М.Кузьміна, С.Максименко, О.Пехота, О.Пометун, В.Семиченко, С.Сисоєва, В.Сластьонін, М.Сметанський, Р.Хмелюк та ін.); висвітлення окремих аспектів професійної культури вчителя (Т.Бутенко, В.Кан-Калик, Я.Коломинський, С.Мельничук, А.Мудрик, І.Синиця, Г.Тарасенко та ін.).

Проте, у **постановці проблеми** не можна не помітити дефініцитарності досліджень щодо найважливішої соціальної функції і призначення педагога в суспільстві – його духовного зростання та розвитку як культурно-освіченої людини. Отже, проблема формування професійно підготовленого майбутнього педагога постає актуальною в культурно-освітньому аспекті його підготовки, зокрема культури управління освітою і управління культурно-освітнім зростанням майбутнього фахівця.

Метою статті слід визначити наступне: на основі аналізу філософських, педагогічних та психологічних джерел з'ясувати вплив культурно-освітнього аспекту на професійну підготовку майбутнього педагога до управління педагогічним процесом.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасній гуманістиці доведено, що проблема гуманізації освіти в Україні є

ключовою і не може бути вирішена поза контекстом розширення культурологічної освіти. Гуманістичні відносини безпосередньо пов'язані з рівнем культури суб'єктів навчально-виховного або педагогічного процесу, адже глибина їх гуманності обумовлюється здатністю до культурної взаємодії, продуктивного діалогу, співтворчості на основі спільних культурних цінностей. За таких умов з'являється сприятливе середовище для розвитку майбутнього педагога справді культурною і освіченою особистістю, що і є інтегрованим показником якості освіти.

Не вдаючись у різнобічні визначення із приводу феномена культури, відзначимо, що у філософській літературі одні автори включають у сферу культури саму діяльність, а інших – її технологічну основу, тобто сукупність засобів і механізмів, завдяки яким мотивується людська діяльність (В.Андрущенко, С.Кримський, Л.Матвєєва, А.Тойнбі, О.Шпенглер та інші). Незважаючи на розходження в підходах до розгляду категорії “культура“, загальним для них є розуміння культури як цілісного явища, центральною ланкою якого виступає людина як суб'єкт культурного розвитку.

У сучасному педагогічному словнику Є. Рапацевич тлумачить культуру як “сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних, людством у процесу суспільно-історичної практики, які характеризують історично досягнутий ступінь розвитку суспільства“ [8, с.363].

Разом з тим, на нашу думку, не все створене людиною є собою культурою. Поняття “культура“ у самому найширшому значенні, зафіксованому ще Д.Віко, – це те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться природою [1, с. 386].

Отже, культурою є лише зроблене людиною, спрямоване на саморозвиток і самовдосконалення. Відповідно, культура майбутнього педагога – це його здатність до розвитку й удосконалювання своїх творчих можливостей у рішенні нестандартних завдань при здійсненні

управління педагогічним процесом, з'ясування впливу культурно-освітнього аспекту на професійну підготовку майбутнього педагога можливо лише в педагогічній системі.

Дослідженням педагогічної системи, педагогічного процесу та педагогічної ситуації як об'єктів управління займалися В.Безрукова, В.Беспалько, Т.Дмитренко, Ю.Конаржевський, В.Кушнір, Л.Ричкова, Н.Тализіна, В.Якунін та інші, які в цілому представляють його як динамічну систему, основними ознаками якої є: а) наявність компонентів, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами і явищами; б) наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їхніми підсистемами; в) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; г) наявність у структурі системоутворюючих зв'язків, які об'єднують компоненти, як блоки, частини в єдину систему; д) взаємозв'язок з іншими системами [6, с. 112].

Саме системне бачення педагогічного процесу дозволяє чітко виділяти складові компоненти, проаналізувати всю різноманітність зв'язків та відносин між ними і кваліфіковано управляти педагогічним процесом.

Сутність педагогічного процесу полягає в умілій організації та стимулюванні вихователем-педагогом психологічного і педагогічного обґрунтованої діяльності вихованця, у формуванні та підтриманні у нього мотивації постійного творчого самовдосконалення і озброєнні його методикою, постійна допомога, підтримка, співчуття і співпереживання. Тому активна, цілеспрямована і змістовна взаємодія викладача і студента визначається як педагогічний процес, під час здійснення якого останні засвоюють певну сукупність знань, набувають практичних навичок і вмінь відповідної поведінки, всебічно розвивають свої емоції, почуттєві, вольові, мотиваційні сфери та інші провідні властивості особистості,

формують свій внутрішній духовний світ, тобто стають культурною і освіченою людиною.

Педагогічний процес – це своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, які вирішують спільні завдання, взаємовпливають, доповнюють один одного і досягають успіху в розв'язанні поставлених завдань.

Таким чином, процес має бути свідомим і повинен створювати тісний і плідний взаємозв'язок між викладачем і студентом, а коли він відсутній, то педагогічний процес практично не виконує свої суспільні функції та не досягає своєї мети. До того ж викладач повинен бути культурно освіченою особистістю, щоб свій досвід передати студентові і, в першу чергу, на особистому своєму прикладі.

Саме на це звертає увагу В. Кремінь: “Сучасному вищому навчальному закладові потрібен викладач з іншою типологічною структурою особистості. Це повинен бути суб'єкт, який спроможний до саморозвитку і самовизначення в ситуації, що постійно змінюється” [2, с.391].

Безумовно, основною складовою освітнього процесу є взаємодія у системі “викладач – студент“. Ефективність цього процесу в основному залежить від характеру і змісту взаємодії, що виникає між компонентами – суб'єктами – викладачем і студентом. Саме сучасна гуманістична педагогічна концепція (гуманістична педагогіка, педагогіка співробітництва і особистісно орієнтована педагогіка) ґрунтується на демократичному, рівноправному і гуманному спілкуванні та формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємин у педагогічному процесі. Власне, характер цього спілкування надає їм особливого забарвлення: високої емоційної насиченості, виразного виховного відтінку, особистісно-гуманного підходу до студентів.

Завдяки педагогічному спілкуванню як формі прояву комунікації у педагогічному процесі між педагогом і вихованцями, формується і розвивається особистість вихованця, за допомогою спільного вирішення

різноманітних педагогічних завдань, створення умов для реалізації творчих здібностей та сприяння самоактуалізації.

“Сумісність у процесі спілкування педагога з учнями ґрунтується на принципах доброзичливості, принциповості і відповідальності. У процесі спілкування педагог повинен обов’язково збагачувати учнів інтелектуально, морально, естетично, духовно, культурно, діяльнісно. Спілкування обов’язково передбачає формування у педагога і учнів образів і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування... “.

Отже, педагогічне спілкування виконує такі функції:

- взаємопізнання вихователя і вихованця;
- обмін думками, почуттям та інформацією;
- організація і здійснення різноманітних та багатогранних навчально-виховних заходів;
- самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу [5, с. 159].

Російський філософ Б.Гершунський наголошує на тому, що освіта повинна опікуватися насамперед становленням особистості, плекаючи її освіченість, професійну компетентність, культуру і ментальність. “Результат освіти врешті-решт повинен оцінюватися не тільки за безпосередніми очевидними параметрами ефективності педагогічної діяльності, на рівні ментальних пріоритетів та вподобань конкретного суспільства, але з урахуванням динаміки загальнолюдських цінностей та ідеалів, критеріїв матеріально-духовного прогресу людини та суспільства, що змінюються“ [3, с. 62].

Ми погоджуємося з І.Зязюном, що кінцевим результатом освіти є внутрішній стан людини на рівні потреби пізнати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності і допомагати ближньому, бути культурною і освіченою особистістю.

Таким чином, до результатів педагогічного процесу слід віднести:

- світогляд суб'єкта учіння, його світосприйняття і світорозуміння;
- особистість якості студента;
- систему його загальнонаукових і професійних знань, навичок, умінь і звичок;
- вміння творчо мислити;
- вміння вчитися, потребу самостійно набувати та постійно творчо поповнювати свої знання, вдосконалювати практичні та інтелектуальні навички та вміння;
- духовну, соціально-психологічну і професійну підготовленість.

Отже, з функціонально-соціологічної точки зору формування особистості студента в педагогічному процесі є головним його результатом. Показником же цього результатом є самоактуалізація майбутнього педагога в навчально-пізнавальній діяльності та його готовність до професійної діяльності.

Саме встановлення суб'єкт-суб'єктних комунікативних зв'язків студентів із професорсько-викладацьким складом, мають на меті: розвиток творчого потенціалу студентів; вироблення індивідуально-орієнтованого стилю спілкування між викладачем і студентами; удосконалення техніки спілкування, яка виявляється складовою педагогічної культури.

До педагогічної культури входять такі основні складові:

- педагогічна спрямованість;
- психолого-педагогічна спрямованість;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- висока педагогічна майстерність і організованість;
- уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність;
- сукупність професійно важливих якостей;
- педагогічно спрямоване спілкування і поведінка;

– постійне самовдосконалення [4, с. 15].

Адже педагогічна культура – це і педагогічна майстерність, і педагогічний досвід, і професійна компетентність педагога, і педагогічна техніка тобто те все, що допомагає майбутньому вчителю стати професіоналом своєї справи. І якщо майбутній педагог володіє компонентами педагогічної культури – він зможе ефективно управляти педагогічним процесом.

Тому доцільним виявляється розробкам теоретичних основ управління навчальною діяльністю студентів з метою формування соціально-активних членів суспільства.

Як ми бачимо, дослідження педагогічної системи ґрунтується на застосуванні сукупності підходів: концептуального, системного, ситуаційного, структурно-функціонального, кібернетичного, факторного, технологічного, культурологічного та ін. Проаналізувавши всі ці підходи, ми прослідкували за такою закономірністю педагогічної системи:

- суб’єкт управління – викладач (учитель);
- об’єкт управління – студент (учень);
- мета управління – розвиток якостей особистості студента (учня).

Педагог ставить завдання і прагне їх реалізувати, тобто управляє освітою, а вихованець, сприймаючи виховний вплив, проявляє власну активність, впливає на педагога і самого себе, стверджує Г.В. Єльнікова, що “сутнісно управління освітою можна визначити як цілеспрямований вплив суб’єктів управління різних рівнів (державного, регіонального, місцевого) на всі ланки освіти з метою гармонійного розвитку підростаючого покоління, життєдіяльність якого необхідно забезпечує збереження і подальший розвиток соціального організму та культури суспільства“ [5, с. 62].

А.Ю.Васильєв визначає “педагогічне управління як педагогічну діяльність – це управління вихованням і навчанням підростаючих поколінь“.

Тому суб'єкт управління повинен:

- здійснювати процес управління;
- мати здібності щодо свідомого визначення цілей;
- обирати та розробляти засоби впливу на досягнення цілей;
- володіти здібностями щодо визначення фактів досягнення цілей;
- бути тактовним, культурним, освіченим, толерантним, лояльним.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити, що характеристика майбутнього педагога, як культурної і освіченої особистості виявляються саме у спілкуванні: між педагогом і учнями, педагогом і батьками, педагогом і керівниками, колегами за спільною діяльністю. Тому що специфіка професійної діяльності педагога саме у спілкуванні, і від культури використання цього основного засобу педагогічної діяльності залежить педагогічна культура педагога.

Отже, одним із перспективних напрямів розвитку педагогічної культури педагога в сучасних умовах стає розвиток культури педагогічного спілкування, комунікативної культури.

Слід зазначити, що процес підготовки вчителя, як кожна органічна система, має психолого–педагогічні основи й підпорядкований дії принципів системності і цілісності, які пояснюють функціонування даного процесу і, водночас, є методологічною передумовою для його проектування з метою подальшого вдосконалення.

На вчителя більш, ніж на особистість іншої професії, суспільством покладається персональна відповідальність за розв'язання проблем, пов'язаних зі стратегією життєдіяльності, життєвого вибору молоді, в основі якого полягає культурність людини як особистісне прагнення до керування у житті надбіологічними програмами, зміст і механізми яких потребують подальших наукових розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Філософський словник соціальних термінів / В.П.Андрущенко. – Харків: “Р.И.Ф.”, 2005. – 672 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес / За ред. В.Г.Кременя. Авт. колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук та ін. – Тернопіль: Навч. кн., 2004. – 348 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования / Б.С. Гершунский – М.: МПСИ, Флинта, 1998. – 432 с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “Педагогіка та психологія професійної освіти”/ В.М.Гриньова. – К., 2001. – 45 с.
5. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І.А. Зязюн, Г.М.Сагач. – К.: Укр.фін. ін-т менедж. і бізн., 1997 – 302 с.
6. Кушнір В.А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект: монографія / В.А.Кушнір. – Кіровоград: Видавничий центр КДПУ, 2001. – 348 с.
7. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О.І.Мармаза. – Х.: “Основа“, 2007. – 448 с.
8. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е.С. – Минск: “Современное слово“, 2001. – 928 с.

АНОТАЦІЯ

Фокшек А.В. Культурно-освітній аспект управління професійною підготовкою майбутнього педагога. У статті розглядається необхідність переосмислення управління педагогічним процесом, який має бути спрямованим на врахування культурності людини і, навпаки, є потреба в орієнтації реального управління в освіті на культурі програми людини.

Ключові слова. *Управління професійна підготовка, професійна підготовка майбутнього педагога, духовне зростання педагога, гуманізація освіти, феномен культури, педагогічне спілкування, педагогічна культура.*

АННОТАЦИЯ

Фокишек А.В. *Культурно-образовательный аспект управления профессиональной подготовкой будущего педагога. В статье рассматривается необходимость переосмысления управления педагогическим процессом, который должен быть направлен на учёт культурности человека и, наоборот, есть необходимость в ориентации реального управления в образовании на культуре программы человека.*

Ключевые слова. *Управление, профессиональная подготовка, профессиональная подготовка будущего педагога, духовный рост педагога, гуманизация образования, феномен культуры, педагогическое общение, педагогическая культура.*

SUMMARY

Fokshek A. V. *The cultural-educational aspect of the future pedagogue's professional training management. In the article there is considered the necessity of review of pedagogical process management whid has to be directed to takiny info consideration the level of person's culture and, on the contrary, there is the need to approximate the real management to the management guidance on the basis of cultural programs.*

Keywords. *Management, professional preparation, professional preparation of future teacher, spiritual growth of teacher, humanization of education, phenomenon of culture, pedagogical communication, pedagogical culture.*